

Verantwoording onderzoek EenVandaag naar oversterfte bij Tata Steel

Waarom is gekozen voor 1975 tot 2010 als onderzoeksperiode?

EenVandaag heeft de bedrijfskranten bestudeerd vanaf 1975 omdat in dat jaar een rapport naar buiten kwam over de luchtkwaliteit in de regio, waarin voor het eerst een relatie werd gelegd tussen Hoogovens en de hoge uitstoot van kankerverwekkende stoffen in de lucht in Wijk aan Zee. Over dit rapport hebben we in september 2023 een reportage gemaakt, toen het rapport werd herontdekt.

Dat jaar 1975 hebben we als beginpunt genomen, omdat in elk geval vanaf toen bij het bedrijf bekend is wat de uitstoot van de fabriek deed en doet met de omgeving. De overlijdensberichten zijn door ons bestudeerd tot en met 2022. Bij nadere bestudering bleek dat rond 2010 de sterftcijfers bij de fabriek zelfs onder het landelijk gemiddelde doken. Dit zou erop duiden dat de kans om te overlijden bij Tata Steel kleiner zou zijn dan gemiddeld in Nederland.

Een verklaring voor die daling onder de landelijke trend is dat de cijfers rond of vanaf die tijd niet meer compleet zijn, bijvoorbeeld omdat de onderzoekspopulatie (het totaal aantal werknemers) is veranderd. Rond 2005 is Tata Steel op grote schaal werk gaan outsourcen aan zogenaamde buitenfirma's. Inmiddels zijn circa vijftig van deze buitenfirma's actief binnen de poorten van Tata Steel en ook gevestigd op het bedrijventerrein. Op de website van de Vereniging Veiligheids Platform IJmond (VPIJ) worden deze bedrijven genoemd.

Hier wordt ook vermeld dat ruim 3.000 medewerkers op die manier 'in the line of fire' werkzaam zijn. Ze zijn verantwoordelijk voor 80 procent van alle onderhouds-, transport- en reinigingswerkzaamheden. Met andere woorden, ruim 3.000 medewerkers staan niet meer op de loonlijst maar werken er nog wel. Ze zijn qua sterfte dus buiten het blikveld van Tata Steel geraakt en worden niet genoemd in het bedrijfsblad.

Als je de sterfte berekent van 1975 tot en met 2022, dan kom je uit op 2.576 overleden mannen en een oversterfte van 40 procent. Als je tot en met 2009 neemt, is de oversterfte 46 procent, en zijn 2.388 mannen overleden.

Wat is oversterfte en hoe bereken je het?

Op basis van het aantal sterfgevallen dat het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) bijhoudt kun je een schatting maken van het aantal mensen dat ongeveer zal overlijden in een bepaalde periode. Als er echter meer mensen sterven dan was verwacht voor die periode, dan spreek je van oversterfte. Dat is dus het verschil tussen de verwachte en de daadwerkelijk waargenomen sterfte. Soms is daar een duidelijke reden voor, zoals een hittegolf of een pandemie.

Om de gemiddelde sterfte bij een deelpopulatie te berekenen, in dit geval de werknemers van Tata Steel in een afgebakende periode, heb je een aantal cijfers nodig. Zo bereken je de zogeheten Standard Mortality Rate (SMR). Je moet van de overleden mensen weten op welke leeftijd ze overleden en tot welke leeftijdscategorie ze dus behoorden (bijvoorbeeld 30 tot 35 jaar, 35 tot 40 jaar, etcetera).

Daarnaast moet je weten of kunnen uitrekenen hoeveel werknemers het bedrijf in totaal heeft en in diezelfde leeftijdscategorieën. Vervolgens moet je ook dezelfde cijfers paraat hebben van het aantal overleden mannen in de Nederlandse samenleving per leeftijdscategorie. En hoeveel mannen er in totaal waren.

Deze Standard Mortality Rate (SMR) geeft de gemiddelde sterfte over alle leeftijdsgroepen in een deelpopulatie weer. Bij Tata Steel is dit 46 procent. Maar binnen een bepaalde leeftijdsgroep (zoals bij Tata Steel vooral de 55-plussers) kan de oversterfte veel hoger uitpakken dan wanneer je het over alle leeftijdsgroepen berekent.

In de berekening is EenVandaag van de mannelijke bevolking uitgegaan, niet van de beroepsbevolking. Het CBS heeft namelijk geen publieke cijfers over het aantal sterfgevallen

onder specifiek werkende mannen, wel van mannen in het algemeen in Nederland en per leeftijdsgroep.

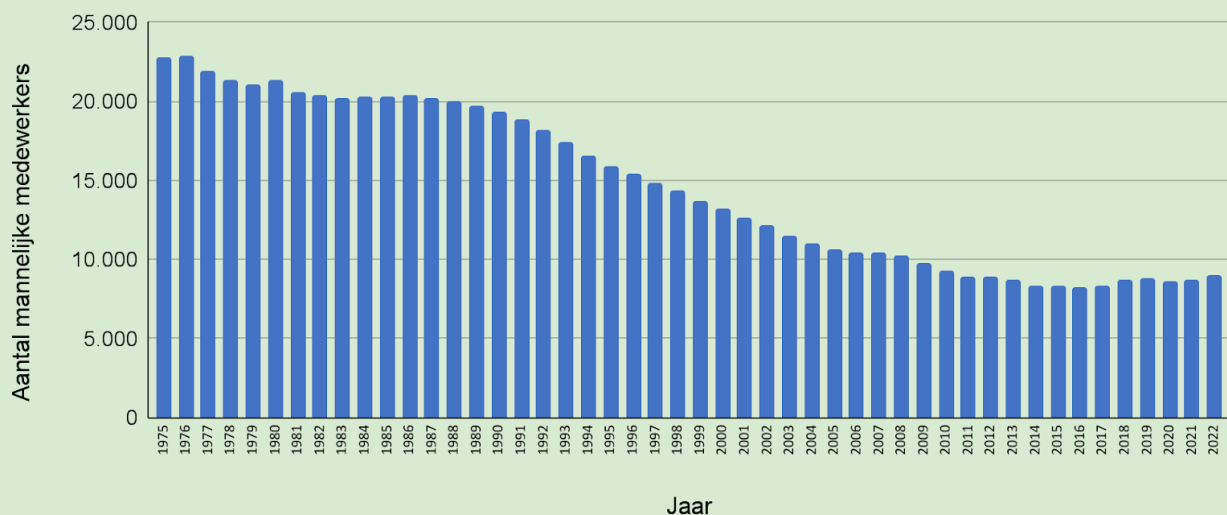
Gaat het hier om een complete weergave van alle overleden werknemers?

Er zijn diverse redenen om te veronderstellen dat de gemaakte lijst van overleden werknemers geen complete weergave is van alle overleden medewerkers bij de fabriek tussen 1975 en 2010. Op de eerste plaats zijn door ons alleen de mannelijke overleden werknemers meegerekend, niet de vrouwen.

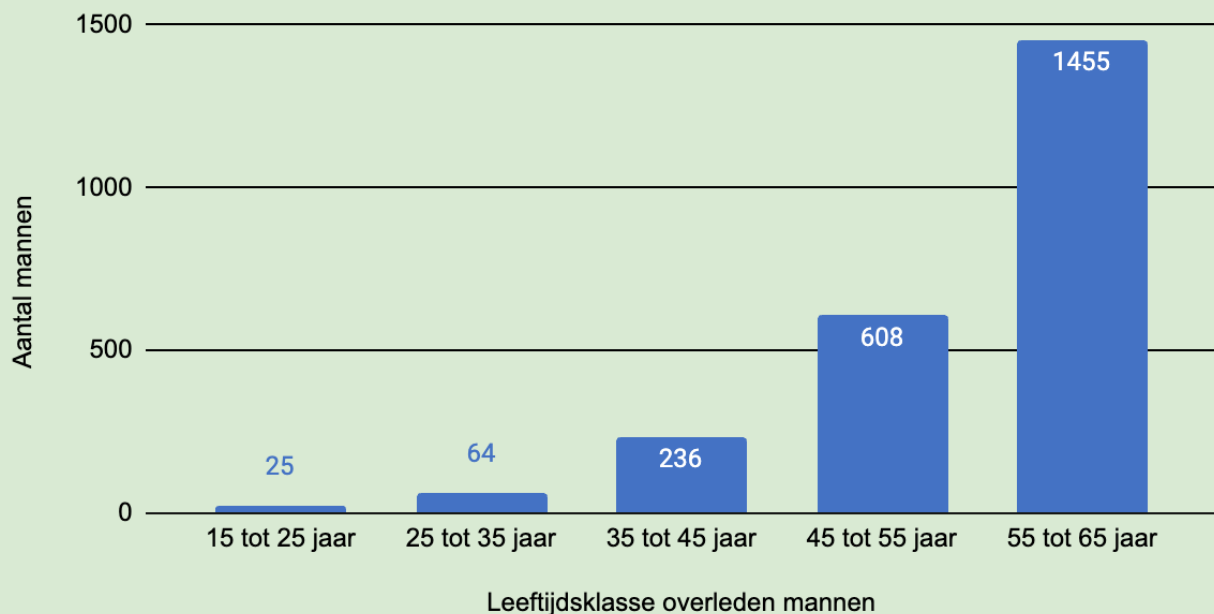
Ten tweede hebben we 241 mannen die precies 65 jaar waren toen ze overleden niet meegerekend, om een goede vergelijking te kunnen maken met de landelijke CBS-cijfers die tot en met 64 jaar gaan. Ten derde hebben we 127 mannen niet meegerekend van wie de leeftijd ten tijde van overlijden niet in het overlijdensbericht is genoemd of eruit valt te herleiden.

Tenslotte zijn er aanwijzingen dat niet alle medewerkers bij overlijden in het bedrijfsblad zijn vermeld. In de vaste rubriek 'Dankbetuigingen' in het personeelsblad zijn tal van berichten gezien van nabestaanden die daarin verwijzen naar hun recent overleden man of vader, naar het eraan voorafgaande ziekteproces en naar de directe collega's die in die fase tot steun zijn geweest. Uit de dankbetuigingen valt af te leiden dat de overleden persoon nog werkzaam was. Van veel van deze mannen is echter niet de eerdere vermelding van hun overlijden in het personeelsblad aangetroffen. Deze mannen zijn dan ook niet meegenomen in onze cijfers.

Hoeveel mannelijke medewerkers werkten bij Hoogovens en Tata Steel?

Aantal overleden mannelijke medewerkers versus leeftijdsklasse

Kan de oversterfte aan roken liggen?

Ook Joop de Beer heeft de onderzoeksgegevens van EenVandaag bestudeerd. Hij was 25 jaar lang demografisch onderzoeker bij het CBS en is nu als onderzoeker verbonden aan het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI). Hij zegt: "Als je kijkt naar de ontwikkeling van de sterfte aan longkanker bij mannen vanaf de jaren 70, dan zie je dat de stijging daarvan rond 1980 ophoudt. Bij de medewerkers van Tata Steel bleef de stijging van sterfgevallen tot rond 1990 doorgaan. En de daling van de oversterfte bij Tata Steel was tussen 2006 en 2011 veel sterker dan de daling van de longkankersterfte na 1990."

"Kortom, het tempo van zowel de stijging als de daling van de sterfte van Tata-personeel was veel groter dan je zou verwachten als het door roken zou komen", gaat hij verder. "Daar komt bij dat de timing bij Tata personeel afwijkt van het landelijke patroon. De sterftepiek bij Tata Steel deed zich 10 jaar later voor dan landelijk bij longkankersterfte en de daling begon ongeveer 15 jaar later dan landelijk. Roken is dus geen plausibele verklaring voor de oversterfte bij Tata Steel."

Ook ziet De Beer het verhoogde sterfterisico vooral bij de oudere werknemers: "Als je naar de sterfterisico's voor de verschillende leeftijden kijkt, is het verschil tussen de Tata Steel-medewerkers en de mannelijke bevolking eigenlijk alleen bij 55-plussers heel duidelijk zichtbaar. In die categorie is het sterfterisico tussen 1990 en 2006 van Tata-werknemers bijna drie keer zo hoog als die van dezelfde leeftijdsgroep in de mannelijke bevolking."

"Het lijkt niet aannemelijk dat roken de enige of belangrijkste verklaring is", zegt de onderzoeker tot slot. "Ten eerste zou dan een veel groter deel van de Tata Steel-werknemers zware roker moeten zijn in vergelijking met de mannelijke bevolking en ten tweede verklaart dit niet hoe de sterfte tussen 2006 en 2010 zo snel kon dalen. Als chronische aandoeningen inderdaad zo'n grote rol spelen, zou een geleidelijke daling meer voor de hand liggen."